

60) hadisiyle yeniden izin verilmiştir. Usul âlimleri bu son örnekteki emrin nedeb anlamında olduğunda görüş birliği içindedir ve bu hüküm yasaklamadan önceki hükmün aynıdır. Avlanma mubah iken ihramlıların avlanması yasaklanmış, fakat, "İhramdan çıkınca avlanın" (el-Mâide 5/2) meâlindeki âyetin emrinin mubah kılma anlamında olduğu hususunda ittifak edilmiştir.

Emir konusunda ihtilâf edilen hususlardan biri de emredilen hususun derhal mi (fevr) yoksa daha sonra mı (terâhî) yerine getirilebileceği meselesidir. Bu konu literatürde "emrin fevr veya terâhiye delâleti" diye anılır. Hanefî hukukçularına, Şâfiî, ayrıca Fahreddin er-Râzî, Seyfeddin el-Âmidî gibi usulcülere göre emir bu anlamda açık bir delâlet taşımaz. Emrin ne zaman yerine getirileceği hususu siganın dışında kalan kayıt ve karînelerden anlaşılır. Buna göre emrin derhal yerine getirilmesi câiz olduğu gibi meşrû ölçüler içinde tehir edilmesi de mümkündür. Mâlikî ve Hanbelî mezhepleriyle Hanefîler'den Kerhî'ye göre emir, me'mûrunbihin derhal yerine getirilmesinin gerekliliğine delâlet eder. Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî ve Bâkılânî de bu görüştedir. Hanefî usulcülerine göre mutlak emir kural olarak bir işin tekrarını gerektirmez; ancak o işin tekrarına da ihtimali vardır. Diğer bir ifadeyle emredilen hususun en azından bir defa yapılması emrin yerine getirilmesinin gereğidir. Ancak bu bir kere ifâsının yeterli olacağı anlamına gelmez. Emrin ikinci ve diğer ifâlara delâlet etmesi öz yapısından ve sigasından değil hâricî karînelerden anlaşılır. Fahreddin er-Râzî, Beyzâvî, Cemâleddin İbnü'l-Hâcib ve Seyfeddin el-Âmidî bu görüşü tercih etmişler, İbnü's-Sübkî de bu görüşün Şâfiîler'in çoğunluğuna ait olduğunu ifade etmiştir. Ebû İshak el-İsferâyî'nî ve Ebû İshak eş-Şirâzî'nin de aralarında bulunduğu bir grup usulcû emrin mümkün olduğu ölçüde tekrarı gerektireceği görüşündedirler. Ancak burada tekrarla emrin genel oluşu veya belli kayıt ve şartlarda hayat boyu mükellefiyet ifade etmesi kastedilmiş olabilir. Şâfiî usulcülerinin çoğunluğuna ve bir kısım Mu'tezilî ve Hanefî âlime göre emir bir kereye delâlet eder ve tekrara da ihtimali yoktur. İmâmü'l-Harameyn ise emrin tekrar veya bir kereye mahsus olma gibi sıfatlardan mücerret olarak ele alınması gerektiğini söyler. Ancak emredilen şey, sebep veya illet kabul edilebilecek bir şarta bağlanmış veya bir sıfatla

kayıtlanmışsa bu durumda söz konusu emir şartın veya sıfatın tekerrür etmesiyle tekrar edilir. "Eğer cünüp iseniz temizlenin" (el-Mâide 5/6) âyetindeki yıkanma emri cünüplük şartına bağlı olduğundan şart tekerrür ettikçe emir de tekerrür eder. Bir konuda hem emir hem de nehiy vârit olduğu takdirde nehiyin emre tercih edilmesi gerekir. Çünkü nehiyin tabii sonucu olan zararı bertaraf etmek menfaat elde etmekten önemlidir (Mecelle, md. 30, 49). Bu sebeple mekruh olan vakitlerde namaz kılmayı nehyeden hadis (Müsned, IV, 348; V, 15, 20, 216, 260), mescide girenin oturmadan önce iki rek'at namaz kılmasını tavsiye eden hadise (Buhârî, "Teheccüd", 25; Müslim, "Şalâtü'l-müsâfirîn", 69) tercih edilmiş, bunun için de meselâ güneş batarken mescide giren kimsenin bu tür nafil namazı kılmamasının daha doğru olacağı ifade edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "emr", md.; *Lisânü'l-'Arab*, "emr", md.; Tehânevî, *Keşşâf*, "emr" md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "emr" md.; *Müsned*, IV, 348; V, 15, 20, 216, 260; Buhârî, "Ahkâm", 13; "Teheccüd", 25; Müslim, "Akzîye", 16, "Şalâtü'l-müsâfirîn", 69; Tirmizî, "Cenâ'iz", 60; Âmidî, *el-İhkâm*, II, 120-172; Ebû'l-Hüseyn el-Basrî, *el-Mu'temed*, I, 43-45, 56-84, 108-134; İbn Hazm, *el-İhkâm* (nşr. Ahmed Şâkir), Kahire, ts. (Matbaatü'l-Âsime), I, 259-284, 316-324; Bâcî, *İhkâm* (Türkî), s. 190-228; Cüveynî, *el-Burhân*, I, 199-282; Serahsî, *el-Usûl*, I, 11-26; Gazzâlî, *el-Müstasfâ*, I, 411 vd.; II, 2-15; a.mlf., *el-Menhûl*, s. 104-108, 111-113; Alâeddin es-Semerikandî, *Mizânü'l-üşûl*, Doha 1404/1984, s. 83-143; Fahreddin er-Râzî, *el-Mahşûl*, I/2, s. 19-204; İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Herrâs), VII, 757-758, VIII, 328; İbnü'l-Hâcib, *Muhtaşaru'l-müntehâ*, Bulak 1317, II, 75-95; Zencânî, *Tahrîcü'l-furâ' 'ale'l-üşûl*, Beyrut 1402/1982, s. 75-79, 108-116, 208-212; Habbâzî, *el-Muğnî*, s. 27-44; Ebû'l-Berekât en-Nesefî, *Keşfü'l-esrâr*, Beyrut 1406/1986, I, 44-63; İbn Teymiyye, *el-Meysevede fi usûl'l-fıkh*, Kahire, ts. (Matbaatü'l-Medenî), s. 4-24; Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, I, 101-107, 119-254; Sadrüşşerîa, *et-Tavzîh*, I, 150-159; İsnevî, *Şerhu Minhâci'l-üşûl*, Kahire, ts. (Matbaatü M. Ali Subeyh ve evlâdüh), II, 3-49; Sübkî, *Cem'u'l-cevâmi'*, I, 462-496; Şâtibî, *el-Muvâfaqât*, III, 119-144; Molla Hüseyin, *Mir'ât*, İstanbul 1309, I, 154-196; Emîr Pâdisah, *Teystir*, I, 334-373; Bihârî, *Müsellemü's-şubât* (Gazzâlî, *el-Müstasfâ* içinde), I, 367-395; II, 205-206; Şevkânî, *İrşâdül-fuuhâl*, s. 91-108; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr* (Kahire), V, 137-352; Mahmud Es'ad, *Telhîsu Usûl'l-Fıkh*, İzmir 1313, s. 51-68; *Mecelle*, md. 30, 49; Muhammed el-Hudârî, *Usûlül-fıkh*, Kahire 1389/1969, s. 194-201; Sâlih el-Ezherî, *Cevâhirül-iklîl*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Ma'rife), II, 257; Abd al-Rafî'î Oyewumî Omotosho, *The Problem of al-Amr in Usul-al-Fıkh* (doktora tezi, 1984), Edinburgh University; *Mu.F*, VI, 242-245.

SALİM ÖĞÜT

EMİR

(الأمير)

Kumandan, vali
ve bey anlamına gelen terim.

Esas itibariyle İslâmî bir terim olan emir kelimesi hadislerde çok yerde geçmesine rağmen (bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, "emr" md.) Kur'ân-ı Kerîm'de sadece "ülü'l-emr" ifadesi bulunmaktadır (en-Nisa 4/59, 83).

İlk döneme ait kaynaklarda âmil kelimesi emir ile eş anlamlı olarak sıkça geçer. Hz. Peygamber'in vefatı üzerine ensar ve muhacirlerin halife seçmek için Sakîfetü Benî Saîde'de yaptıkları toplantıyla ilgili rivayetlerde müslüman cemaatin başkanı için emir tabiri kullanılmıştır (İbn Sa'd, II, 3, 126, 129; Taberî, I, 1840-1841). Hulefâ-yî Râşidin döneminde ordu kumandanlarına ve ordunun bir kısmına kumandanlık edenlere emir (emirü'l-ceyy, emirü'l-cünd) denildiği gibi başlangıçta fetihleri gerçekleştiren valilere de bu sıfat verilmiştir (Taberî, I, 1881-1884, 2013, 2054, 2532, 2593, 2606, 2634, 2637, 2645, 2662, 2775, 2864, 3057; Kindî, s. 12-13, 31-32, 300, 302, 305).

Emevîler malî görevlerle idarî görevleri birbirinden ayırmayı denediler. Ancak bu dönemde genellikle emirler idarî ve malî bütün yetkilere sahiptiler ve kendi vilâyetlerinde halifenin yetkilerini haiz olduklarını düşünmekteydiler (Taberî, II, 75; Mes'ûdî, V, 308-312; Kindî, s. 35). Doğu vilâyetlerinde yaşayan halk emirleri kethüdâ (Taberî, II, 1636) veya şah (kral) gibi görmüştür (a.g.e., II, 300). Emir orduyu düzenlemenin yanı sıra birliklerin kaydını tutan, disiplini sağlayan, ödemeleri yapan ve bölgesinde meydana gelen olayları haber veren arifleri de tayin ederdi. Seferleri bizzat kendisi veya subayları aracılığıyla düzenler ve anlaşmalar yapardı. Namazlarda cemaate imamlık eder, camiler yaptırır ve fethe edilen topraklarda İslâm'ın yerleşmesini sağlardı. Adlî işleri de bizzat kendisi yönetirdi; umumiyetle kadıların tayini de onun yetki ve sorumluluğunda bulunurdu. Huzur ve asayiş tayin ettiği sâhibü's-şurta aracılığı ile sağlardı. Genellikle bir koruma görevlisi ve bir de hâcibi vardı. Alt kademedeki posta ve istihbarat görevlileriyle bağlantıyı sağlayan ve devleti ilgilendiren konularda kendisine bilgi veren bir sâhibü'l-berîd tayin ederdi. Küçük yerleşim bölgelerindeki âmil veya emirler bazan halifenin onayı

ile, bazan da doğrudan bizzat emir tarafından tayin edilirdi (a.g.e., II, 1140, 1501, 1504).

Emir darphâneyi denetler ve genellikle kendi isminin yazılı olduğu gümüş paralar bastırırdı. Bazı emirler bastırdıkları kaliteli dirhemleriyle meşhur olmuşlardır. Fakat bazan paranın tipi, ağırlığı ve basıldığı yerler halife tarafından belirlenirdi.

Bütün yetkilere sahip olan emirler malî politikarlardan da sorumluydular. Vergilerin toplanma usulü, zamanı, miktarı ve gerçekleştirilen yatırımları onlar belirlerdi. Emir vergi sistemini ve askerlere yapılan ödemenin miktarını gözden geçirir, asker ve memurların maaşlarını verirdi. Kamuya ait binaların, kalelerin, yolların, kanalların ve köprülerin yapım ve tamiri için malî kaynak temin eder ve gelir dökümünü Dimaşk'a gönderirdi. Ancak halifenin haraç işleri için âmil tayin etmesi durumunda emirin yetkileri önemli ölçüde azalırdı. Halife Hişam b. Abdülmelik döneminde (724-743) Mısır âmilî olan İbnü'l-Habhab emiri bile değiştirebilmekteydi (İbn Abdülhakem, s. 217-218; Kindî, s. 72, 76).

Emir, kendi vilâyetinde halifeye veya onun veliaht tayin ettiği kişiye yapılan biatı kabul ederek vilâyet halkının biatını iletmek üzere halifenin huzuruna gidecek heyete başkanlık yapabiliirdi. Biat konusunda kabile reisleri, şairler ve kussâsın desteğiyle veya para ve tehditlerle vilâyetindeki kamuoyunu etkilemeye çalışırdı (Belâzûrî, *Ensâb*, IV, 101, 116-117).

Emir vilâyet veya başşehirinden ayrıldığında kendisini temsil edecek bir halife tayin ederdi (Taberî, II, 1140; Kindî, s. 13, 35, 49, 62, 65).

Emirler hem maaş hem de idarî avanslar (amâle) alırlardı. Bazı emirler de ticaret yapmak, devlet gelirlerinin bir kısmına el koymak, vergi olarak alınan hububatın satışında spekülasyon yapmak ve hediye almak suretiyle gelir kaynaklarını arttırmaya çalışırlardı. Bazıları bu yollarla büyük servet elde etmişler, halifeler de bunları hesaba çekmeye çalışmışlardır.

Halife özellikle güç durumlarda emir tayin ederken o vilâyetin Arap sakinlerinin görüşünü dikkate alırdı (Belâzûrî, *Fütuh*, s. 146; Cehşiyârî, s. 57). Bilhassa Emevîler'in son döneminde görüldüğü gibi her yeni halife genellikle yeni emirler tayin ederdi.

Emevîler'in idarî gelenekleri Abbâsîler tarafından devam ettirilmiş, fakat zamanla bazı değişiklikler yapılmıştır. Abbâsîler, kabile aristokrasisinin yerini alan bir bürokrasi oluşturmuşlar ve merkeziyetçiliğe ağırlık vermişlerdir. Abbâsîler döneminde emirler genellikle bürokrasiye mensup kişilerden seçilmekle beraber bazan da Abbâsî ailesinden biri bu göreve getirilirdi. Emevîler zamanında emirlerin çoğunluğu Arap asıllı iken Abbâsîler döneminde İranlılar'dan, daha sonra da Türkler'den seçilmişlerdir. Emirlerin hareketleriyle vilâyetin durumu hakkında düzenli olarak merkeze bilgi vermeleri istenen sâhibü'l-berîdler (ashâbü'l-berîd) devlet idaresinde önemli rol oynamaktaydı. Kadı da emirden bağımsızdı, çünkü doğrudan halife tarafından tayin edilirdi. Emirlerin görev süreleri genellikle kısadır. Bu dönemde emirler de dahil olmak üzere devlet görevlileri hakkındaki şikâyetleri değerlendirmek üzere "sâhibü'n-nazar fi'l-mezâlim" denilen yeni bir memur tayin edilmeye başlandı. Abbâsîler'in ilk dönemindeki emirlerin çoğu malî ve mülkî idareden mesul tutulurdu; fakat kısa bir müddet sonra emirin yanı sıra bir de malî işlerden sorumlu âmil tayin etmek âdet haline geldi (Kindî, s. 185, 192, 213).

Emir öncelikle huzur ve asayişin temini ve vergilerin toplanmasını sağlamakla görevliydi. Emirler bazan vergileri arttırır, ilga eder veya ödenmemiş borcu olanları affederdi. Emirin bölge halkıyla anlaşmazlığı düşmesi durumunda hakkında soruşturma açılır ve bu soruşturma emirin görevden alınmasıyla sonuçlanabilirdi (Taberî, III, 716-721; Cehşiyârî, s. 99-100; Kindî, s. 192).

Abbâsîler'in ilk döneminin ardından emirlikle (emâret, imâret, imret) ilgili yeni gelişmeler oldu. Me'mûn, kardeşi Ebû İshak'ı (Mu'tasım-Billâh) Mısır emiri tayin etti; fakat Ebû İshak Bağdat'ta kaldı ve biri haraç işlerini yürütmek, diğeri de namaz kıldırmak üzere Mısır'a iki temsilci gönderdi. Mısır'a emir tayin edildiği halde görevi başında bulunmayan emirler Tolunoğulları'nın yükselişine kadar devam etti (Kindî, s. 185 vd.).

Diğer bir gelişme de halifeler tarafından tayin edilen, merkeze sadece belli bir vergi ödeyen ve vilâyet işlerinde tamamen serbest bırakılan emirlerin ortaya çıkmasıdır. Ağlebîler ve Tâhirîler örneğinde olduğu gibi kendi adlarına hânedanlar kuran bu emirler, halife ile olan

ilişkilerini sadece hutbede halifenin adını zikretmek ve onun adına para basmakla sınırladılar. Tolunoğulları, İhşîdîler, Sâmânîler ve Hamdânîler gibi bazı hânedanlara mensup emirler ise hutbede kendi adlarını söyletmek ve dinarlara kendi isimlerini de eklemek suretiyle bağımsızlık unsurlarını halifelerle paylaştılar. Bu dönemde kendi kuvvetleriyle bazı yerleri ele geçiren ve burada hâkimiyet kuran, daha sonra meşruiyet kazanmak için halifenin onayını alan emirler de dikkat çekmektedir. Buna örnek olarak Saffârîler ve Gazneliler gösterilebilir. Bu emirler gerçekte bağımsızdılar. Bazı bölgeleri işgal ederek emir olan Büveyhîler daha da ileri gidip Bağdat'ı zaptettiler ve halifenin bütün otoritesini ellerine aldılar; vezirleri tayin ettiler ve hilâfetin el değiştirmesinde önemli müdahalelerde bulundular. Halkın halifeyi siyasî otoritenin kaynağı olarak kabul etmesi sebebiyle Büveyhîler Abbâsî halifelerini devirmekten vazgeçmiş ve onlardan onay almak zorunda kalmışlardır.

Endülüs Emevî hükümdarları III. Abdurrahman'a kadar emir unvanını kullandılar. Endülüs Emevîleri ve Fâtımîler vilâyet yöneticilerine vali adını vermişlerdi. Fakihler emirliği hususi ve umumi emirlik (imâret-i hâssa ve imâret-i âmme) olmak üzere iki kısma ayırmışlardır. Umumi emirlik de imâret-i istilâ ve imâret-i istikfâ olarak iki bölümde mütalaa edilmiştir. Emirlik kurumunun gelişmesini inceleyen meşhur İslâm hukukçusu Mâverî de sınırlı yetkileri olan emirleri bütün yetkileri haiz olan emirlerden ayırdıktan sonra güç kullanılarak elde edilen emirlik (imâret-i istilâ) üzerinde durmakta, isyan, fitne ve bölünmeden kaçınmak için halifenin onayını alan emirin şeriatı uygulaması şartıyla meşrû olduğunu kabul etmektedir.

Diğer taraftan IV. (X.) ve V. (XI.) yüzyıllarda geleneksel bürokratik idare çökmüş ve onun yerini askerî idare almıştır. Bu da emirliğin statüsünü etkilemiş ve Selçuklular, Eyyûbîler ve Memlükler döneminde bütün rütbelerdeki kumandanlara ve küçük Selçuklu prenslerine de emir adı verilmiştir. Bedreddin İbn Cemâa (ö. 733/1333) kendi zamanında, asker beslemek için iktâ*lar verilen ve esas görevi askerî olan kumandanlara emir dendiğini belirtmekle bu gelişmeyi ifade etmektedir. İslâm tarihinde emir kelimesiyle teşkil edilen emir-i alem, emir-i cândâr, emir-i çaşnigîr, emir-i

dād, emîr-i hâc, emîr-i hares, emîr-i meclis, emîr-i silâh, emîr-i şikâr, emîr-ül-ümerâ gibi birçok tabir mevcuttur.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-‘Arab, "emr" md.; *Tacü'l-‘arûs*, "emr" md.; Wensinck, *el-Mu‘cem*, "emr" md.; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 3, 126, 129; İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısr* (Torrey), s. 217-218; Belâzûrî, *Ensâb*, IV, 101, 116-117; a.mlf., *Fütûh* (de Goeje), Leiden 1866 — Frankfurt 1992, s. 146; Taberî, *Târîh* (de Goeje), I, 1840-1841, 1881-1884, 2013, 2054, 2532, 2593, 2606, 2634, 2637, 2645, 2662, 2775, 2864, 3057; II, 75, 300, 1140, 1501, 1504, 1636; III, 716-721; Cehsiyârî, *el-Vüzerâ‘ ve'l-küttâb*, s. 57, 99-100; Mes'ûdî, *Mürâcû‘-zeheb*, V, 308-312; Kindî, *el-Vülât ve'l-kuḍât* (Guest), s. 12-13, 31-32, 35, 49, 62, 65, 72, 76-77, 85, 185 vd., 192, 213, 300, 302, 305; Mâverîdî, *el-Ahkâmü's-sultânîyye* (nşr. Ahmed Mübârek el-Bağdâdî), Küveyt 1409/1989, s. 40, 73; Kalkaşendî, *Şubḥu'l-a‘şâ*, bk. İndeks; P. K. Hitti, *History of the Arabs*, Hong Kong 1970, s. 330-331; Abdülhay el-Ketânî, *et-Terâtübü'l-İdâriyye*, I, 240-245; Abdülazîz ed-Dürî, *en-Nüzumü'l-İslâmiyye*, Bağdad 1950, tür.yer.; Hasan İbrâhim Hasan — Ali İbrâhim Hasan, *en-Nüzumü'l-İslâmiyye*, Kahire, ts. (Mektebetü'n-Nehdati'l-Mısıriyye), s. 151-169; Muhammed Ziyâuddin er-Reyyis, *en-Nazarîyyâtü's-siyâsiyyetü'l-İslâmiyye*, Kahire 1979, s. 277-284; Ahmed Fikrî, *Kurtuba fi'l-‘aşri'l-İslâmî*, İskenderiye 1983, s. 286-290; H. A. R. Gibb, "Al-Mawardi's-Theory of the Caliphate", *Studies on the Civilization of Islam* (nşr. S. J. Shaw — W. R. Pak), Princeton-New Jersey 1982, s. 162-164; Muhammed Hamîdullah, *el-Veşâ‘ i-ku's-siyâsiyye*, Beyrut 1403/1983, s. 338, 424; Ann K. S. Lambton, *State and Government in Medieval Islam*, Oxford 1985, s. 83-102; Abdülkerîm Abduh Hatâmile, *el-Binyetü'l-idâriyye li'd-devleti'l-‘Abbâsiyye*, Amman 1406/1985, s. 131-136; Subhî es-Sâlih, *en-Nüzumü'l-İslâmiyye, neş‘etühâ ve teḫavvürühâ*, Beyrut 1990, s. 286-290.

ABDÜLAZİZ ED-DÜRÎ

EMİR-i ALEM

(bk. MİRÂLEM).

EMİR ALİ, Seyyid

(1849-1928)

Hindistanlı müslüman hukukçu ve siyasî lider.

8 Nisan 1849'da Hindistan'ın Orissa eyaletinin Cuttack şehrinde doğdu. Hz. Fâtıma'nın soyundan geldiğini iddia eden Horasanlı Şii bir aileye mensup olan Emîr Ali'nin büyük dedesi Ahmed Efdal Han, Nâdir Şah'ın Hindistan seferinde subay olarak görev almış (1739) ve daha sonra Hindistan'a yerleşmişti. Nevvâb Âsafüddavle'nin hizmetinde çalışan dedesi Münver Ali Han'ın 1820'de vefatı üzerine

babası Saâdet Ali Cuttack şehrine yerleşti. Burada Sambalpûr'un asil kişilerinden Şemseddin Han'ın kızı ile evlendi. Bu evlilikten doğan dört çocuktan sonuncusu Emîr Ali'dir.

Emîr Ali, babasının 1856 yılında kole-radan ölümü üzerine annesinin gözetiminde evde özel ders alarak Urduca, Arapça ve Farsça öğrendi; daha sonra Hooghly'deki Muhsiniye Koleji'ne kaydoldu. Öğrenim yıllarında Batılı yazarların eserlerini okudu. Yetişme devresinde daha çok Seyyid Kerâmet Ali'nin tesirinde kaldı. Sanat, hukuk, tarih ve iktisat tahsil ettiği Kalkûta Üniversitesi'nden 1867'de mezun oldu. Hukukta yüksek lisans derecesini alan (1869) ilk Bengalli müslüman olarak kazandığı bir devlet bursu ile hukuk tahsilini ilerletmek üzere İngiltere'ye gitti. Bu sırada İngiltere'yi ziyaret eden Hindistanlı meşhur fikir adamı Seyyid Ahmed Han ve oğlu Seyyid Mahmûd ile irtibat kurdu.

1873 yılında hukuk öğrenimini bitiren Emîr Ali İngiltere'de baroya kabul edildi. Bu sırada bazı Avrupalı şarkiyatçıların Hz. Peygamber'e yönelik saldırılarına cevap olmak üzere *A Critical Examination of the Life and Teachings of Mohammed* (Edinburgh 1873) adlı eserini yayımladı. Aynı yıl İngiltere'den dönerek Kalkûta Üniversitesi Presidency College'da İslâm hukuku dersleri vermeye başladı. 1877'de, Hindistan halkının dayanışmasını, Hint müslümanlarının menfaatlerini korumayı ve onlara siyasî eğitim vermeyi amaçlayan, İngiltere'ye bağlılık prensibine dayanan National Mohammedan Association'u kurdu. Kısa zamanda büyük şehirlerde bu organizasyonun elli üç şubesi açıldı. Bu sırada devam etmekte olan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlılar için Hindistan'da faaliyetler düzenledi, yardımlar topladı. Daha sonra İslâm şahıs hukuku ile ilgili *The Personal Law of the Mohammedans* (London 1880) adlı kitabını neşretti. 1882'de, müslümanların içinde bulunduğu kötü şartları dile getiren ve koloni idaresinden siyasî ve sosyal haklar talep eden "Central Mohammedan Association of Calcutta and the Memorandum Presented to Lord Ripon" başlıklı bir muhtıra yayımladı. *The Nineteenth Century*'de çıkan "A Cry from the Indian Mohammedans" adlı kendi makalesine dayanan muhtıra o sırada diğer müslüman liderlerden pek ilgi görmedi, fakat Hindû basınının sert tepkilerine yol açtı. İngiliz koloni idare-

sinin tepkisi ise olumluydu. Lord Duffer hükûmeti, müslümanların sosyal şartlarının düzeltilmesiyle ilgili bir karar yayımladı. Emîr Ali bu kararı müslümanların Magna Carta'sı olarak kabul eder. 1881-1883 yıllarında Bengal yasama meclisi üyeliği görevini yürüten ve çalışmalarını sebebiyle Genel Valilik Meclisi'ne tayin edilen Emîr Ali 1884'te hukuk profesörü oldu ve hukuk fakültesi dekanlığına getirildi. Burada verdiği derslerin bir kısmı *Mohammedan Law* (Kalkûta 1884) adlı kitapta yayımlandı. Aynı yıl Londra'da Little Portland Street'teki Unitarian Kilisesi'nde Isabella Ida ile evlendi. Hindistan'a döndüğünde Kalkûta'da hâkim olarak görev aldı. Daha sonra Kalkûta Yüksek Mahkemesi başhâkimi oldu (1890) ve emekliliğine kadar (1904) bu görevde kaldı. Bu arada İslâm'da kadının durumunu ele alan *Real Status of Women in Islam* (London 1891) adlı eseriyle birlikte ilk kitabını geliştirerek hazırladığı ünlü çalışması *The Spirit of Islam*'ı (Kalkûta 1891; Türkçe trc. Ömer Rıza [Doğrul], *Rah-ı İslâm*, İstanbul 1341, eserin yeni harflerle tarihsiz bir baskısı daha yapılmıştır) ve yine önemli eserlerinden *A Short History of the Saracens* (Kalkûta 1898) adlı kitabını yayımladı. Bunlardan bazıları Urduca, Arapça, Farsça ve Malayca gibi birçok dile çevrildi. Bu dönemde çeşitli dergilerde yayımladığı yazılarıyla da Avrupa'da yaygın olan İslâm ve Osmanlı düşmanlığına karşı Avrupalılar'ı aydınlatmaya çalıştı.

Emîr Ali emekli olduktan sonra İngiltere'ye yerleşti. 1906'da İslâm'a göre Hristiyanlığı değerlendirdiği *Christianity from the Islamic Standpoint* adlı kitabını yayımladı. 6 Mayıs 1908'de Hindistan Müslüman Birliği'nin (All India Muslim League) Londra şubesini açtı. Bu birliğin İngiliz Parlamentosu'ndaki lobi faaliyetleri çok etkili oldu; birçok İngiliz milletvekili bu faaliyetlere katıldı. Emîr Ali, Hindistan İngiliz Valisi Lord Morley'in Hindûlar'la ortak seçimlerde müslümanlara sandalye ayrılması teklifine karşı çıktı ve müslüman seçmenler için bağımsız bir seçim sistemini savundu. Hindistan'da yapılan büyük mitingler sonunda ve Şiblî Nu'mânî, Ağa Han ve Muhammed Ali Cinnah gibi liderlerin de destek vermesiyle müslümanlar için bağımsız seçim sistemi kabul edildi. Bu faaliyetleriyle yer yer İngiliz hükûmetinin tepkilerine ve gizli servisin takibatına mâruz kalan Emîr Ali, öte yandan Devlet Danışma Meclisi üyeliğine seçilen ilk